

ODABRANA DELA ŽOZEA SARAMAGA

STAKLENA KUPOLA

PRIČE S OVOG I S ONOG SVETA

STOLEĆE U ALENTEŽU

SEDAM SUNACA I SEDAM LUNA

GODINA SMRTI RIKARDA REIŠA

KAMENI SPLAV

POVEST O OPSADI LISABONA

JEVANĐELJE PO ISUSU HRISTU

SLEPILO

SVA IMENA

PEĆINA

UDVOJENI ČOVEK

ZAPIS O PRONICLJIVOSTI

SMRT I NJENI HIROVI

PUTOVANJE JEDNOG SLONA

KAIN

HELEBARDE, HELEBARDE, KREMENJAČE, KREMENJAČE

—

PUTOVANJE KROZ PORTUGALIJU

MALE USPOMENE

U PRVOM LICU

SARAMAGO

DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE

STAKLENA KUPOLA

S portugalskog preveli
Jasmina Nešković i Jovan Tatić

■ Laguna ■

Naslov originala

José Saramago

CLARABOIA

Copyright © 2011, The Estate of José Saramago

All rights reserved.

Translation copyright © 2018 za srpsko izdanje, LAGUNA

GOVERNO DE
PORTUGAL

SECRETÁRIO DE ESTADO
DA CULTURA

DIREÇÃO-GERAL DO LIVRO, DOS ARQUIVOS E
DAS BIBLIOTECAS

Funded by Direção Geral do Livro, dos Arquivos e das Bibliotecas.

Štampano uz potporu Generalne direkcije za knjigu, arhive i biblioteke, Lisabon, Portugalija.

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*U spomen Žeronimu Ilariju,
mom Dedi*

*U svim dušama, kao i u svim kućama, osim fasade
postoji i skriveni unutrašnji deo.*

Raul Brandao

I

KROZ LELUJAVE KOPRENE KOJE SU MU zastirale san Silvestre je začuo neke zvukove, nalik na zveckanje posuđa, i gotovo je bio ubeđen da i njihov sjaj prodire kroz tkanje zaves. Taman je osetio kako ga obuzima bes, kad je najednom shvatio da je već budan. Nekoliko puta je zažmirkao, zevnuo, i ostao da leži i osmatra san koji se lagano udaljavao. Zatim je naglim pokretom seo na krevet. Protegnuo se, da razgiba ruke. Ispod pižame, mišići na leđima su mu se razmrđali. Imao je snažan trup, velike i čvrste ruke, mišićava pleća. Ta moćna muskulatura bila mu je neophodna za njegov obučarski zanat. Šake su mu bile kao lopate, a koža na dlanovima toliko ogrubela da ni igla nije mogla da ih raskrvari.

Usporenim kružnim pokretom spustio je noge niz krevet. Mršave butine i kolena, pobelela od trenja s pantalonama koje su mu iščupale sve dlake, bili su velika Silvestreova muka. Svakako je bio ponosan na svoj trup, ali bio je besan na svoje noge koje su bile toliko rahitične da su delovale kao da nisu njegove.

Posmatrajući s gnušanjem svoja bosa stopala na tepihu, Silvestre pročeša prosedu kosu. Zatim pređe dlanom preko lica, opipa kosti i bradu. Ustade, sav mrzovoljan, i načini nekoliko koraka po sobi. Ličio je, stasom, na nekakvog Don Kihota, u gaćama i pižami, s dugim nogama, tankim kao štule, s ćubom kose prošarane sedinama, s dugim i špicastim nosom, i onim krupnim trupom koji se jedva držao na nogama.

Tražio je pantalone, ali nije mogao da ih nađe. Iskrenuo je vrat prema vratima i povikao:

– Marijana! Ej, Marijana! Gde su mi pantalone?

(Glas iza vrata:)

– Evo, sad će!

Po hodu se moglo zaključiti da je Marijana bila debela i da ne može brzo da dođe. Silvestre je morao da popričeka, i čekao je, strpljivo. Marijana se pojavi na vratima:

– Evo su.

Nosila je pantalone prebačene preko desne ruke, ruke deblje od Silvestreovih nogu. I dodala:

– Čoveče, šta radiš s ovim dugmetima na pantalonama, kad ih gubiš svake nedelje. Nema mi druge nego da ih zašijem žicom...

Marijanin glas bio je krupan kao i njegova vlasnica. Iskren i dobroćudan kao i njene oči. Nije joj bila namera da se našali, ali muž se nasmejao sa svim svojim borama na licu, s ono malo preostalih zuba. Uzeo je pantalone, obukao ih propraćen blagonaklonim ženinim pogledom i bio je zadovoljan, sada kada mu je u odelu telo delovalo skladnije i upristojeno. Koliko je Silvestreu bilo stalo do fizičkog izgleda, toliko Marijanu uopšte nije zanimalo ono što joj je priroda podarila. Nijedno od njih nije imalo iluzija o onom drugom i vrlo su bili svesni da je mladalački žar zauvek zgasnuo, ali

---

voleli su se nežno, i danas kao i pre trideset godina, kada su se uzeli. Možda je čak sada njihova ljubav i veća, jer se više nije hranila stvarnim ili umišljenim savršenstvima.

Silvestre krenu za ženom u kuhinju. Skrenuo je u kupatilo i odande izašao posle desetak minuta, umiven i doteran. Nije se očešljao jer je bilo prosto nemoguće ukrotiti onu ćubu koja mu se nasadila (nasadila je prava reč) na glavu – „ptičije гнездо“, kako je Marijana volela da kaže.

Dve šolje kafe su se pušile na stolu, a cela kuhinja je odisala prijatnim i svežim mirisom čistoće. Marijanini okrugli obrazi su blistali, i celo njeno drusno telo se kretalo po kuhinji kao neka lađa.

– E bre, ženo, sve deblja i deblja!

Silvestre se nasmeja. Marijana mu se pridruži. Kao dva prava derišta, ni manje ni više. Seli su za sto. Ispijali su vrelu kafu u dugim srkovima, iz čiste zabave. Takmičili su se ko će duže i glasnije.

– Dakle, šta smo rešili?

Silvestre se sada više nije smejaao. I Marijana se uozbiljila. Čak joj ni obrazi više nisu bili rumeni.

– Nemam pojma. Ti odluči.

– Već sam ti rekao juče. Đon je sve skuplji. Mušterije se žale što sam poskupeo. Ali to je zbog đona... Nisam ja neki čarobnjak. Uvek ih pitam da mi kažu ko je to jeftiniji od mene. I opet se žale...

Marijana ga prekide u vajkanju. To nigde ne vodi. Trebalo je rešiti pitanje podstanara.

– U pravu si, to bi nam dobro došlo. Pomoglo bi nam da platimo račune za stan, a ako uzmemo samca a ti mu još pereš i peglaš, to bi nas izvuklo.

Marijana iskapi svoju slatku kafu i odgovori:

– Što se mene tiče, nema problema. Svaka para dobro dođe...

– Što jes', jes'. Ali opet ćemo da živimo s podstanarom, taman smo se kurtalisali te bede...

– Jaka mi vajda! Ako bude neki dobar čovek... Uostalom, ja se sa svima dobro slažem ako se oni slažu sa mnom.

– Hajde da probamo još jednom... Nekog samca koji će ovde samo da prespava, to bi nam bilo najbolje. Već po podne ću da dam oglas. – Dok je još uvek žvakao poslednji zalogaj hleba, Silvestre ustade i reče: – Dobro, odo' ja da radim.

Vratio se u sobu i uputio ka prozoru. Razmaknuo je zastor koji je kao neki paravan delio sobu na dva dela. Tu mu je bila tezga za kojom je radio. Pendžete, kalupi, obučarski kanap, limenke sa sitnim ekserima, restlovi postave i kože. U jednom uglu stajale su kesa sa francuskim duvanom i šibice.

Silvestre je otvorio prozor i bacio pogled na ulicu. Dan kao i svaki drugi. Na ulici je bio tek pokoji prolaznik. Neda-leko odatle, jedna žena je nudila sušeni bob.

Silvestre nikako nije mogao da shvati od čega ta žena zapravo živi. Nije znao nikoga ko jede sušeni bob, a ni on sam ga nije jeo barem dvadeset godina. Druga vremena, drugi običaji, druga hrana. S tim zaključkom seo je za tezgu. Otvorio je duvankesu, iskopao cigaret-papir iz džumbusa na tezgi i smotao cigaretu. Pripalio je, s gustom povukao prvi dim, i prionuo na posao. Imao je da zakuca neke flekice, a to je bio posao koji je uvek zahtevao sve njegovo umeće.

S vremena na vreme bacao je pogled na ulicu. Dan se polako budio iako je nebo još uvek bilo oblačno i tanki veo omaglice je ublažavao obrise ljudi i stvari.

U mnoštvu nerazgovetnih zvukova koji su ispunjavali zgradu Silvestre je počeo da razaznaje cak-cac štikli na

---

stepenicama. Odmah ih je prepoznao. Čuo je kako se otvaraju ulazna vrata i nagnuo se preko prozora:

- Dobro jutro, gospojice Adrijana!
- Dobro jutro, gospodine Silvestre.

Devojka zastade ispod prozora. Bila je niskog rasta i nosila je naočare s debelim staklima iza kojih su joj oči izgledale kao dve sićušne i nemirne kuglice. Imala je između trideset i četrdeset godina i već poneku sedu koja joj je presećala jednostavnu frizuru.

- Znači, idete na posao?
- Da. Doviđenja, gos'n Silvestre.

Tako je bilo svakog jutra. Kada bi Adrijana izlazila iz kuće, obučar je već stajao na prozoru svog prizemnog stana. Prosto je bilo nemoguće proći a ne videti tu ćubu i ne čuti pozdrav i uzvratiti na njega. Silvestre ju je otrpazio pogledom. Tako iz daleka ličila mu je, kako bi on kao obučar slikovito rekao, na „loše svezanu vreću“. Kada bi stigla do ugla, Adrijana bi se okrenula i mahnula nekome na drugom spratu. Zatim bi nestala.

Silvestre spusti cipelu i izvi se kroz prozor. Nije bio neka tračara, već su mu devojke s drugog sprata bile veoma drage, bile su dobre mušterije i dobre devojke. Glasom izmenjenim zbog iskrivljenog vrata, pozdravio je:

- Svako dobro, gospojice Izaura! Kako ste danas?
- S drugog sprata je stigao odgovor, utihnut razdaljinom:
- Nisam uopšte loše. Samo ova magla...

Ostalo je nejasno da li je ta magla narušila ili nije lepotu tog jutra. Izaura nije zapodenula razgovor i samo je lagano zatvorila prozor. Ali ne zato što nije volela obučara, u isti mah zamišljenog i nasmejanog čoveka, već tog jutra nije bila orna za razgovor. Imala je pred sobom hrpu košulja koje je morala da završi do kraja nedelje. Morala je da ih

---

isporuči u subotu kako zna i ume. Da se ona pita, radije bi završila roman. Ostalo joj je još nekih pedesetak stranica, a sad je baš došla do najzanimljivijeg dela. Te tajne ljubavi, koje su preživele hiljadu peripetija i smicalica, prosto su je očaravale. Osim toga, i roman je bio dobro napisan. Izaura je imala dovoljno čitalačkog iskustva da bi o tome mogla da sudi. Dvoumila se. Ali bilo joj je jasno da nema pravo da se dvoumi. Čekale su je sve one košulje. Čula je majčin i tetkin glas koji su dopirali iz druge prostorije. Te dve nisu zatvarale usta. Šta su pa imale toliko da pričaju po ceo bogovetni dan, što nisu već hiljadu puta rekle jedna drugoj?

Prošla je kroz sobu u kojoj je spavala sa sestrom. Knjiga je stajala kraj uzglavlja. Bacila je žudan pogled na nju, ali je prošla. Zaustavila se ispred ogledala na šifonjeru u kojem je mogla da se vidi od glave do pete. Na sebi je imala kućnu haljinu koja joj je isticala vižljasto i mršavo telo, ali gipko i elegantno. Vrhovima prstiju prešla je preko bledeg lica gde su počinjali da se naziru prve bore, koje su se više naslućivale nego videle. Uzdahnula je pred svojom slikom u ogledalu i pobegla od nje.

One dve u kuhinji i dalje nisu zatvarale usta. Vrlo slične jedna drugoj, potpuno sede, s kestenjastim očima, u istim crnim haljinama jednostavnog kroja, govorele su piskutavim i čavrljavim glasovima, bez prekida i sve u istom tonu:

– Već sam ti rekla. Ovaj ugalj je čista zemlja. Treba da se žalimo – govorila je jedna.

– Važi – odgovarala je druga.

– O čemu vi to pričate? – upita Izaura ušavši u kuhinju.

Jedna od ove dve, ona sa življim očima i prava kao strela, odgovori:

– Ovaj ugalj ništa ne valja. Moramo da se žalimo.

– Važi, tetka.

Tetka Amelija je bila, moglo bi se reći, ekonom domaćinstva. Ona je kuvala, vodila računa o novcu i određivala koliko može da se pojede. Kandida, Izaurina i Adrijanina majka, starala se o kućnim poslovima, o odeći, o malim miljeima koji su bili načičkani svuda po kući i vaznama s veštačkim cvećem koje se samo o praznicima zamenjivalo pravim cvećem. Kandida je bila starija i, kao i Amelija, udovica. Udovice koje su s vremenom našle mir.

Izaura sede za šivaću mašinu. Pre nego što je prionula na posao, pogledala je široku reku čija se druga obala gubila u magli. Ličila je na okean. Jedino su krovovi i dimnjaci kvarili taj utisak, ali ipak, praveći se kao da ih ne vidi, tih par kilometara vode je za nju bilo okean. Jedan visoki fabrički dimnjak s leve strane mrljao je mlečno nebo svojim garom.

Izaura je uvek uživala u trenucima kada su joj, pre nego što će se nagnuti nad mašinom, misli i pogled slobodno bludeli. Predeo je uvek bio isti, a njoj je delovao jednolično jedino za letnjih dana kada je nebo uporno širilo svoju plavet i bleštavilo u kojem je sve delovalo jasno i određeno. Ali jedno maglovito jutro kao ovo, sa blagom, prozirnom izmaglicom zastiralo je grad velom neodređenosti i podsticalo na sanjarenje. Izaura je u svemu tome uživala. Želela je da to što duže potraje. Rekom je klizila fregata, tako glatko, kao da lebdi na oblaku. Veo magle je crvenom jedru davao ružičasti ton. Ubrzo je uronila u nešto gušći oblak koji je plegao po reci i kada je trebalo ponovo da izroni pred Izaurinim očima, iščezla je iza krova neke zgrade.

Izaura uzdahnu. Drugi put ovog jutra. Odmahnula je glavom kao da izranja iz neke dubine i mašina zaštekta svom silinom. Platno je prolazilo ispod papučiće a prsti su ga mahinalno usmeravali kao da su i oni deo mašine. Zaglušenoj

bukom, Izauri se učinilo da joj se neko obraća. Naglo je zaustavila točak i tišina se vratila. Okrenula se:

– Molim?

Majka ponovi:

– Zar ne misliš da je malo rano?

– Rano? Zašto?

– Pa znaš... Komšija...

– Ali, majko, šta ja tu mogu? Nisam ja kriva što komšija ispod nas radi noću a danju spava.

– Ako ništa drugo, mogla bi da sačekaš bar još malo. Ne volim da se kačim s komšilukom...

Izaura slegnu ramenima. Ponovo nagazi papučicu, i podiže glas da nadjača mašinu:

– Misliš da treba da odem u radnju i zamolim ih da se i oni strpe?

Kandida nemoćno odmahnu glavom. Oduvek je bila zbunjena i neodlučna, podređena sestri, tri godine mlađoj od nje, i stalno ju je grizla savest što je ćerke izdržavaju. Najviše bi volela da nikome ne bude na smetnji, da bude neprijetna, nevidljiva kao senka u tami. Taman je zaustila nešto da odgovori, ali kada je čula Amelijine korake, odustala je i vratila se u kuhinju.

U međuvremenu se Izaura ponovo bacila na posao i ispunila kuću bukom. Pod se tresao. Bledi obrazi lagano su rumeneli i jedna kapljica znoja počela je da joj izbija na čelu. Ponovo je osetila da joj neko prilazi te uspori.

– Nema potrebe da radiš toliko brzo. Umorićeš se.

Tetka Amelija nikad nije govorila prazne reči. Samo one najnužnije bez kojih se nije moglo. Ali izgovarala ih je tako da je slušalac uvek morao da ceni tu svedenost. Reči kao da su joj u tom trenutku navirale na usta: izlazile su još uvek

---

prepune značenja, veoma smislene, čiste i jasne. Upravo u tome je i bila njihova snaga i ubedljivost. Izaura uspori.

Nije prošlo mnogo, kad se začu zvono na vratima. Kandida ode da otvori, zadrža se nekoliko trenutaka i vrati se sva smetena i usplahirena, mrmrlajući:

– Šta sam rekla? Šta sam rekla?

Amelija podiže pogled:

– Šta je bilo?

– Komšinica odozdo je došla da se žali. Zbog buke... Idi ti, idi ti...

Sestra ostavi sudove koje je prala, obrisa ruke krpom i uputi se ka vratima. U hodniku je stajala komšinica.

– Dobro jutro, gospa Žustina. Kojim dobrom?

Amelija je uvek, u svakoj prilici, bila sušta ljubaznost. Ali dovoljno je bilo da je neko samo malo čačne pa da postane hladna kao stena. Njene sitne zenice upiljile bi se u lice sagovornika i time bi odmah izazvala napetu i neprijatnu situaciju iz koje nema izlaza.

Komšinica se već nedavno bila sporazumela s Amelijinom sestrom i mislila da tu nema više šta da se doda. Sada se najednom isprečilo pred njom jedno manje pitomo lice i prodorniji pogled. Uspela je da prozbori:

– Dobro jutro, gospa Amelija. Moj muž... Radi po celu noć u novinama, kao što znate, i tek ujutru može da odspava... Uvek se ljuti ako ga nešto probudi i onda ja nadrljam. Bila bih vam zahvalna ako biste mogli malo da utišate tu mašinu...

– Sve ja to znam. Ali moja sestričina mora da radi.

– Razumem ja to. Što se mene tiče, meni to ne smeta, ali znate kakvi su muškarci...

– Znam vrlo dobro. Isto tako znam i da vaš muž ne mari baš mnogo za san komšija kada se u zoru vraća kući.

– Šta ja tu mogu? Hiljadu puta sam mu rekla da se penje uz stepenice kô svet.

Izduženo i ispijeno Žustinino lice je malo živnulo. Oči su počele da joj svetlucaju nekim zlobnim sjajem. Amelija završi razgovor:

– Sačekaćemo još malo. Budite bez brige.

– Mnogo vam hvala, gospa Amelija.

Amelija suvo i kratko promrmlja nekakav pozdrav i zatvori vrata. Žustina siđe niz stepenice. Nosila je duboku crninu i onako štrkljasta i ucveljena, crne kose podeljene po sredini širokim razdeljkom, ličila je na neku razglavljenu lutku, suviše veliku za jednu ženu i bez ikakve ženstvenosti. Samo su joj crne oči, usađene duboko u umorne dijabetičarske podočnjake, bile toliko brižne i tužne da se u njima nije mogao nazreti ni tračak radosti.

Kada je stigla do odmorišta, zastala je pred susednim vratima i prislonila uvo na njih. Iznutra se ništa nije čulo. Prezrivo je odmahнула glavom i udaljila se. Kada je već bila na svom pragu, čula je kako se otvaraju vrata na gornjem spratu i odmah zatim glasove. Počela je da namešta otirač da bi imala razlog da ostane na hodniku.

Odozgo je dopirao živi razgovor:

– Ona neće da radi! – govorio je neki ogorčen i ljutit ženski glas.

– Šta god. Treba biti pažljiv prema detetu. U najopasnijem je dobu – odgovori muški glas. – Nikad se ne zna na šta to može da izađe.

– Kakvo opasno doba, kakvi bakračići? Zar uvek moraš da je braniš? Devetnaest godina opasno doba? Svašta od tebe!

Žustina pomisli da bi bilo uputno da malo jače otrese otirač da bi dala do znanja da je u hodniku. Razgovor se prekide. Muškarac krenu niza stepenice govoreći usput:

– Nemoj je terati da ide. Ako bude nekih promena, nazovi me na posao. Doviđenja.

– Doviđenja, Anselmo.

Žustina pozdravi komšiju izveštačenim osmehom. Anselmo prođe pored nje, teatralno pruži ruku prema obodu šešira i učtivo joj se javi dubokim glasom. Kada je sišao, kapija se za njim svečano zatvori. Žustina uputi pozdrav komšinici s gornjeg sprata:

– Dobro jutro, gospa Rozalija.

– Dobro jutro, gospa Žustina.

– Kako je Klaudinja? Je li bolesna?

– Kako znate?

– Tresla sam ovde otirač i čula vašeg muža. Pa sam pomislila...

– Ma koješta. Anselmo je previše bolećiv prema ćerki. Kao da je smak sveta... Ona kaže da je boli glava. Ta to je jedna lenčuga. Toliko je boli glava da eno opet spava!

– Eh, nikad se ne zna, gospa Rozalija. Tako sam i ja izgubila ćerku, bog da joj dušu prosti. Svi su govorili nije to ništa, nije to ništa, a nju pokosi meningitis... – Izvadila je maramicu i istresla nos. Zatim nastavi: – Jedno moje dete... Sa osam godina... To mi je živa rana... Evo sad će već dve godine, sećate li se, gospa Rozalija?

Rozalija se sećala i obrisala jednu prigodnu suzu. Žustina je htela da nastavi, da ponovi sve dobro poznate pojedinosti, podstaknuta prividnim komšinicinim saosećanjem, kada je jedan promukli glas prekide u pola reči:

– Žustina!

Žustinino bledo lice kao da se skamenilo. Nastavila je da priča s Rozalijom sve dok se nije začuo još grublji i glasniji povik:

– Žustina!!!

– Šta je? – upita.

– Molim te, uđi ovamo. Ne volim te razgovore po hodnicima. Da se satireš od posla kao ja, ne bi bila u stanju ni da bekneš!

Žustina ravnodušno sleže ramenima i nastavi priču. Ali komšinica, kojoj je bilo neprijatno da to sluša, oprostila se na brzinu. Žustina uđe u stan. Rozalija se spusti nekoliko stepenika i načulji uši. Kroz vrata su dopirali grubi uzvici. Zatim, najednom, tišina.

Uvek je tako bilo. Najpre bi čovek grdio, zatim bi žena tiho prozborila nekoliko reči i on bi ućutao. Rozaliji je sve to delovalo krajnje čudno. Žustininog muža je bio glas da je grubijan, onako sav krupan, nadut i neotesan. Još mu nije bilo ni četrdeset godina, a delovao je starije, zbog mlohavog lica, buljavih očiju i žvalavih usta. Nikome nije bilo jasno kako su uopšte dve tako različite osobe mogle da se uzmu. Ali činjenica je i da ih niko nikada nije video zajedno na ulici. A povrhu svega, niko nije mogao da shvati kako su te dve nimalo lepe osobe (Žustinine oči su bile prijatne, ali ne i lepe) mogle da dobiju tako ljupku ćerku kao što je bila mala Matilda. Moglo bi se čak reći da se Priroda prevarila i da je u nameri da ispravi tu grešku uzela dete.

Ali jedno je sigurno, onaj naprasiti grubijan Kaetano Kunja, slovoslagač u *Jutarnjim novostima*, koji je uvek pucao od debljine i neotesanosti, nakon što bi dva-tri puta grubo viknuo na ženu, začutao bi kao zaliven posle par njenih tihih reči, reči te bolešljive dijabetičarke Žustine koju bi i dašak vetra mogao da odnese.

Bila je to nedokučiva tajna. Sačekala je još malo, ali sve je bilo utihnulo. Vratila se u svoj stan, pažljivo zatvarajući vrata da ne probudi ćerku koja je spavala.

Koja je spavala ili se pravila da spava. Rozalija je provirila kroz odškrinuta vrata. Učinilo joj se da vidi da se ćerkini kapci pomeraju. Otvorila je širom vrata i uputila se ka krevetu. Marija Klaudija je držala oči čvrsto zatvorene. Sitne bore, izazvane naporom, označavale su mesta gde će se kasnije javiti bore smejalice. Na njenim punim usnama još su se primećivali tragovi jučerašnjeg ruža. Zbog kratke kestenjaste kose podsećala je na nekog mangupčića, što je njenu lepotu činilo još izazovnijom i skoro zbunjajućom.

Rozalija je posmatrala kćer, pomalo sumnjajući u tako dubok san koji je ličio na prevaru. Tiho je uzdahnula. Zatim je nežnim majčinskim pokretom ušuškala ćerku oko vrata. Ona se odmah preнула. Marija Klaudija otvori oči. Počela je da se kikoće, htela je da se uzdrži, ali već je bilo kasno:

– Golicaš me, mamice!

Besna što je bila obmanuta, a pre svega zato što ju je ćerka uhvatila na delu majčinske ljubavi, Rozalija odgovori mrzovoljno:

– A znači tako ti spavaš, je li?! Više te ne boli glava, gospojice? Ma tebi se ne radi, lenčugo jedna!

Kao da daje majci za pravo, devojka se lenjo protezala, uživajući u istezanju mišića. Spavaćica ukrašena čipkom otvarala se kako se ona protezala – i otkrila dve male okrugle dojke. Iako nije umela sebi da objasni zbog čega ju je taj nemarni pokret vređao, Rozalija ipak nije mogla da zadrži svoje nezadovoljstvo i progunda:

– Bolje bi ti bilo da se pokriješ! Kakvi ste vi, današnja mladež, nemate ni trunke stida pred rođenom majkom!

Marija Klaudija izbeči oči. Bile su plave, blistavo plave, ali hladne, poput zvezda koje su daleko i kojima baš zbog te daljine vidimo samo sjaj.

– Šta sam sad skrivila? Evo! Pokrila sam se.

– Kada sam ja bila u tvojim godinama, da sam se pojavila tako pred svojom majkom, dobila bih šamarčinu.

– Za takvu sitnicu?

– Misliš? E pa to je ono što tebi treba.

Marija Klaudija podignu ruke da se, još jednom, na silu protegne. Zatim zevnu:

– Sad su druga vremena, mama.

Rozalija odgovori otvarajući prozor:

– Druga su vremena, jeste. Ali gora. – Zatim ponovo priđe krevetu. – Hajde da raščistimo: ideš na posao ili ne ideš?

– Koliko je sati?

– Skoro deset.

– Sada je već kasno.

– Ali malopre nije bilo.

– Bolela me je glava.

Kratke i brze rečenice odavale su obostranu razdražljivost. Rozalija je sva treptala od potisnutog besa, a Mariju Klaudiju su nervirale majčine moralne pridike.

– Bolela te glava, bolela te glava! Lažljivice jedna...

– Već sam ti rekla da me je bolela glava. Šta ja tu mogu?

Rozalija više nije mogla da se uzdrži:

– Zar se tako razgovara s majkom, balavice jedna? Ne zaboravi da sam ja tebe rodila!

Devojka se nije nimalo uzbudila. Slegnula je ramenima, što je trebalo da znači da o tome nema šta dalje da se priča, i skočila iz kreveta. Stajala je bosonoga, u svilenoj spavaćici koja joj se spuštala niz puteno i skladno telo. Rozalijin uspešni bes ohladila je svežina ćerkine lepote i bes je nestao kao voda u suvom pesku. Rozalija se u tom trenutku oseti ponosnom na Mariju Klaudiju, na njeno lepo telo. Reči koje je potom izgovorila bile su znak predaje:

– Moraš da im javiš da nećeš doći na posao.

Marija Klaudija se pravila kao da nije primetila promenu tona u majčinom glasu. Nezainteresovano odgovori:

– Idem dole kod gospa Lidije da telefoniram.

Rozaliji to nije bilo po volji, možda zato što je ćerka bila u kućnoj haljini i sada, tako pristojno obučena, nije više plenila lepotom.

– Znaš vrlo dobro da ne volim da odlaziš kod gospa Lidije.

Marija Klaudija joj uputi najneviniji pogled.

– Čuj sad ovo! Zašto? Ne razumem.

Da se razgovor nastavio, Rozalija bi morala da kaže nešto što bi radije prećutala. Zнала je da je to i ćerki poznato, ali je takođe znala da ima temâ koje ne treba načinjati s devojkama u tom dobu. Vaspitanjem joj je bilo usađeno da među roditeljima i decom mora da postoji poštovanje i ona se toga pridržavala. Pravila se da nije čula pitanje i izašla je iz sobe.

Kada je ostala sama, Marija Klaudija se nasmeši. Stala je pred ogledalo, raskopčala šlafrok, razgrnula spavaćicu i posmatrala svoje grudi. Ustreptala je. Lako rumenilo joj je obojilo lice. Ponovo se nasmejala, pomalo uznemirena, ali zadovoljna. Osetila je neku prijatnost koja je mirisala na greh. Zatim je zakopčala kućnu haljinu, ponovo se pogledala u ogledalu i izašla iz sobe.

Kada je ušla u kuhinju, prišla je majci koja je pekla prženice i poljubila je. Rozalija nije mogla reći da joj poljubac nije prijao. Nije ga uzvratila, ali grudi su joj se nadimale od zadovoljstva:

– Idi se umij, ćerko, prženice su skoro već gotove.

Marija Klaudija ode u kupatilo. Vratila se sveža, koža joj je bila čista i blistava, usne bez šminke, nabubrile od hladne vode. Majci su oči zasijale kada je ugledala. Sela je za sto i slatko počela da jede.

– Prija ponekad ostati kod kuće, je l' da? – upita Rozalija.

Devojka se slatko nasmeja:

– Eto, vidiš. Zar nisam u pravu?

Rozalija oseti da je malo preterala. Htela je malo da se ispravi pa reče:

– Sve je to tačno, ali treba imati mere.

– Ovi na poslu se ne ljute.

– Ali mogu da se ljute. Posao treba čuvati. Vrlo dobro znaš da tatina plata nije velika.

– Ništa ne brini. Umem ja s njima da izađem na kraj.

Rozalija je baš želela da sazna kako to ume, ali nije htela da pita. Završile su doručak bez reči. Marija Klauđija ustade i reče:

– Oдох ja da zamolim gospa Lidiju da telefoniram.

Majka je taman zaustila da se pobuni, ali je odustala: ćerka je već bila u hodniku.

– Ne moraš da zatvaraš vrata jer nećeš dugo.

Iz kuhinje, Rozalija je čula kako se vrata zatvaraju. Nije htela da veruje da je ćerka to učinila iz inata. Napunila je vnglu i počela da pere sudove od doručka.

Marija Klauđija nije smatrala, kao njena majka, da je neuputno družiti se s komšinicom s donjeg sprata, naprotiv, gospa Lidija joj je bila vrlo simpatična. Pre nego što je pozvonila, namestila je kragnu na šlafroku i malo popravila kosu. Jedino joj je bilo žao što nije malo nakarminisala usne.

Oštri zvuk zvona odjeknuo je pustim stepeništem. Po jednom jedva čujnom zvuku Marija Klauđija je bila sigurna da je Žustina gleda kroz špijunku. Taman se spremala da se okrene i jednim gestom joj dâ do znanja da je čula, ali u tom trenutku otvoriše se vrata i na njima se pojavi gospa Lidija.

– Dobro jutro, gospa Lidija.

– Dobro jutro, Klauđinja. Otkud ti? Hoćeš da uđeš?

– Ako mi dozvolite...

U polumraku hodnika devojka oseti kako je polako omamljuje prijatan miris koji se širio po stanu.

– Reci, kojim dobrom?

– Opet sam došla da vas gnjavim, gospa Lidija.

– Ma daj, nikada ti mene ne gnjaviš. Vrlo dobro znaš da mnogo volim kada mi svratiš.

– Hvala. Htela sam da vas pitam da li mogu da javim na posao da danas neću doći.

– Naravno, Klaudinja.

Nežno ju je gurnula u pravcu sobe. Svaki put kada je ulazila u tu sobu, Marija Klaudija bi se uzбудila. Atmosfera Lidijine sobe bi joj uvek zavrtila mozak. Tako lep nameštaj nikada nije videla, bila su tu ogledala, zavese, crveni kauč, mekani tepih na podu, bočice s mirisima na toaletnom stočiću, miris finog duvana, ali ništa od toga, ponaosob, nije izazivalo taj nemir. Možda sve skupa, možda Lidijino prisustvo, nešto nedokučivo i neopipljivo, kao neki gas koji prolazi kroz sve filtere, koji izjeda i prži. Kad god bi se tu našla, potpuno bi se izgubila. U glavi bi joj se vrtelo kao da je pila šampanjac i osećala je neukrotivu želju da pravi gluposti.

– Eno tamo ti je telefon – reče Lidija. – Osećaj se kao kod svoje kuće.

Kada je krenula ka vratima, Marija Klaudija brzo reče:

– Molim vas ostanite, gospa Lidija. Ovo nije nimalo bitan razgovor...

Poslednju rečenicu je izgovorila uz osmeh i tonom koji kao da su govorili da postoje bitnije stvari i da gospa Lidija zna koje su. Pošto je stajala pokraj telefona, Lidija joj reče:

– Sedi, Klaudinja! Tu, na krevet.

Noge su joj se tresle dok je sedala. Spustila je slobodnu ruku na prekrivač od plavog satena i nesvesno, skoro požudno, počela da miluje mekanu tkaninu. Lidija je delovala

---

ravnodušno. Otvorila je kutiju cigareta i zapalila jedan kamel. Nije pušila ni zato što je bila zavisnik ni zato što je osećala potrebu, već je cigareta bila sastavni deo jedne složene mreže stavova, reči i pokreta koji su imali zajednički cilj: ostaviti utisak. To je, samo po sebi, već postalo njena druga priroda: ako je u nečijem društvu, bilo čijem, trudiće se da ostavi utisak. Cigareta, usporeno kresanje šibice, ispuštanje prvog dima, dugo i sanjalačko, sve su to bili aduti u igri karata.

Marija Klaudija je nekome s druge strane linije objašnjavala, uz mnoštvo grimasa i mnogo vike, kakva ju je „strašna“ glavobolja snašla. Pućila je usne, krivila usta od bola kao da ju je bolest zaista ophrvala. Lidija je krišom posmatrala njenu mimiku. Najzad je devojka spustila slušalicu i ustala:

- Evo, gotova sam, gospa Lidija. Mnogo vam hvala.
- Ma šta ti je! Znaš da sam ti uvek na raspolaganju.
- Dozvolite da vam ostavim ovih pet banki za poziv.
- Ludice jedna! Čuvaj te pare. Kada ćeš prestati da pokušavaš da mi platiš za telefoniranje?

Obe kroz smeh razmeniše poglede. Najednom, Marija Klaudija oseti strah. Nije imala čega da se plaši, barem ne za svoju bezbednost u tom trenutku, ali, iznenada je osetila neko zastrašujuće prisustvo u sobi. Možda je soba, koja joj je do malopre mutila misli, sada počela da je guši.

- E pa, idem ja. Hvala vam još jednom.
- Nećeš da ostaneš još malo?
- Moram nešto da obavim, mama me čeka.
- Onda neću da te zadržavam.

Lidija je na sebi imala kućni mantil od krutog tafta, crveni, sa zelenkastim obrisima krila različitih insekata, i za sobom je ostavljala trag opojnog mirisa. Slušajući šuštanje tkanine i, pre svega, udišući vreli i privlačni miris koji se širio oko Lidije, miris koji nije poticao samo od parfema, već je

---

---

bio i miris Lidijinog tela, Marija Klaudija je osetila da se bliži trenutak kada će potpuno izgubiti mir.

Kada je Klaudinja otišla, pošto se još jednom zahvalila, Lidija se vratila u sobu. Cigareta je lagano gorela u pepeljari. Ugasila joj je žar. Zatim se pružila na krevet. Poduprla je glavu rukama i namestila se na mekanom prekrivaču koji je Marija Klaudija milovala. Telefon zazvoni. Veoma lenjim pokretom podigla je slušalicu:

– Da... Ja sam... Ah! Da. (...) Hoću. Šta imate danas u ponudi? (...) Dobro. Može. (...) Ne, to neću. (...) A-ham! Važi. (...) A šta ima od voća? (...) To ne volim. (...) To mi ne treba. Ne volim. (...) To može. (...) Dobro. Nemojte da šalžete kasnije. (...) I ne zaboravite da pošaljete račun za prošli mesec. (...) Prijatno.

Spustila je slušalicu i ponovo se pružila na krevet. Zevnula je razjapivši usta, kao neko ko je potpuno opušten i ne strepi od nepristojnih posmatrača, toliko je zinula da se moglo primetiti da joj nedostaje jedan od zadnjih kutnjaka.

Lidija nije bila lepa. Kada bi neko proučavao njene crte lica jednu po jednu, došao bi do zaključka da je takva fizionomija udaljena od lepote isto koliko od običnog izgleda. U ovom trenutku joj odmaže i nedostatak šminke. Lice joj se sjajilo od noćne kreme, a bilo je već vreme i da počupa krajeve obrva. Lidija, činjenica, nije bila lepa, ne računajući bitnu okolnost da je na kalendaru već prošao dan u kojem je napunila trideset i dve godine, kao i da trideset i treći rođendan polako stiže. Ali iz nje je zračila neodoljiva privlačnost. Oči su joj bile tamno smeđe, kosa crna. Njeno lice je umelo, kada je bila premorena, da odaje neku mušku grubost, pogotovo oko usta i nozdrva, ali Lidija je znala, u nekoliko poteza, kako da ga učini prijatnim, zavodljivim. Nije bila jedna od onih žena koje privlače telesnom lepotom, ali od glave do

pete je zračila putenošću. Sa zavidnom veštinom je umela u sebi da izazove trepet koji je ljubavniku oduzimao razum, tako da nikako nije mogao da se odbrani od onoga što je smatrao prirodnim, od tog odglumljenog talasa u kojem se davio misleći da je nepatvoren. Lidija je znala znanje. Svaki njen pokret bio je potez u igri karata – a njeno telo, vitko kao jela i treperavo kao plamen, bilo je njen glavni adut.

Dvoumila se da li da odrema ili da ustane. Razmišljala je o Mariji Klaudiji, o njenoj svežini i devojačkoj lepoti, i, u jednom trenutku, iako je smatrala nedostojnim sebe bilo kakvo poređenje s jednim detetom, srce joj se snažno steglo, osetila je zavist od koje joj se na trenutak naboralo čelo. Požele da se dotera, da se našminka, da što više udalji svoju neodoljivost iskusne žene od mladosti Marije Klaudije. Hitro je ustala. Bojler je već bio uključen: voda za kupanje je bila spremna. Jednim pokretom se oslobodila kućne haljine. Zatim je skinula spavaćicu preko glave. Sada je bila kao od majke rođena. Kada se uverila da je voda dobra, skliznula je u kadu. Lagano se prala. Lidija je znala šta higijena znači nekome kao što je ona.

Čista i sveža, umotala se u bademantil i otišla u kuhinju. Pre nego što se ponovo uputila ka sobi upalila je ringlu na plinskom šporetu i pristavila vodu za čaj.

U sobi je obukla jednostavnu ali šarmantnu haljinu koja joj je isticala obline i u kojoj je izgledala mlađe, na brzinu sredila lice, zadovoljna sobom i kremom koju koristi. Vratila se u kuhinju. Voda je već vrila. Skinula je lonče s vatre. Kada je otvorila kutiju s čajem videla je da je prazna. Nezadovoljno se namrštila. Spustila je kutiju i vratila se u sobu. Htela je da pozove bakalnicu, podigla je slušalicu, ali kada je čula glasove na ulici, otvorila je prozor.

Magla se bila podigla i nebo je bilo plavo, beličastoplavo, kao uvek s početka proleća. Sunce se pomaljalo iz velike daljine, toliko velike da je vazduh još uvek bio svež.

Na prozoru prizemnog stana s leve strane jedna žena je naručivala šta treba da kupi i stalno nešto dodavala plavokosom dečaku koji ju je gledao odozdo i koji se sav pretvorio u uvo da bi zapamtio šta mu se govori. Žena je govorila s vrlo jakim španskim naglaskom. Dečak je već shvatio da majka želi da joj kupi bibera za pet banki, i već je bio spreman da krene, ali ona je ponavljala narudžbinu samo zato što je volela da razgovara sa sinom i da sluša samu sebe. Izgleda da više ništa nije imala da naruči. Utom se začuo Lidijin glas:

- Gospa Karmen, o, gospa Karmen!
- *Quien me llama? Ah, buenos dias,*¹ gospa Lidija!
- Dobro jutro. Da li biste dozvolili da mi Enrikinjo done-
se nešto iz bakalnice? Ponestalo mi je čaja...

Rekavši to, bacila je dečaku kroz prozor novčanicu od dvadeset eskudosa. Enrikinjo potrča niz ulicu kao da ga gone besni psi. Lidija zahvali gospi Karmen koja joj je odgovorila svojim krpjenim jezikom ubacujući španske reči u portugalske rečenice, a i njih je izgovarala kao da ih kleštima vadi. Lidija se ubrzo oprostila jer nije volela da dreždi na prozoru. Enrikinjo se ubrzo pojavio, sav zajapuren od trčanja, s kesicom čaja i kusurom. Nagradila ga je s deset para i poljupcem – i dečak otide.

S punom šoljom čaja i tanjirom suvih kolača Lidija se ponovo zavuče u krevet. Dok je jela, čitala je jednu knjigu koju je izvadila iz male vitrine u trpezariji. Ispunjavala je svoje prazne dane čitanjem romana koje je imala u kući, a bilo je tu i dobrih i loših pisaca. U ovom trenutku pažnja joj

---

¹ Šp.: Ko me to zove? Ah, dobar dan... – Prim. prev.

je bila potpuno zaokupljena ništavnim i nedoslednim svetom *Sage o porodici Maja*. Pijuckala je čaj, grickala kolačiće i čitala baš ono poglavlje u kojem se Marija Eduarda dodvorava Karlosu izjavom da, iako mu je „srce utrnulo“, njegovo „telo je uvek ostalo hladno, hladno kao da je od mramora...“ Lidiji se svide ta rečenica. Potražila je olovku da je podvuče, ali je nije našla. Zato je ustala s knjigom u ruci i prišla toaletnom stočiću. Karminom je obeležila marginu na stranici, crvenim potezom je obeležila dramu ili farsu.

Sa stepeništa se začuo zvuk metle. Odmah zatim, piskutavi glas gospe Karmen započeo je neku setnu žalopjku. A u pozadini, iza svih tih zvukova, čulo se štektavo zujanje šivaće mašine i odsečni udarci čekićem po donu.

Lidija uze još jedan kolačić i nastavi da čita.